

MOLIYAVIY XIZMATLAR BOZORINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA UNGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

Ergashev Azizxon
Avaxon o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti (TDIU)
mustaqil izlanuvchisi

Moliyaviy xizmatlar bozori zamonaviy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo'lib, iqtisodiyot subyektlarining moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyojini qondirish, jamg'armalarni investitsiyalarga yo'naltirish va to'lovlar uzluksizligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda ushbu bozor raqamlashtirish, mijozlar talabining o'zgarishi, fintech kompaniyalari bilan raqobatning kuchayishi va moliyaviy xizmatlarning personalizatsiyasi ta'sirida jadal transformatsiyalanmoqda. Xususan, mobil va internet-banking, raqamli to'lovlar, onlayn kreditlash, masofaviy identifikatsiya hamda sun'iy intellekt asosidagi xizmatlarning kengayishi moliyaviy xizmatlar bozorining rivojlanish sur'atlarini oshirmoqda.

Moliyaviy xizmatlar bozorining rivojlanishiga makroiqtisodiy barqarorlik, aholi daromadlari, foiz stavkalari, inflyatsiya darajasi, bank kapitali va likvidligi, texnologik infratuzilma, davlatning tartibga solish siyosati hamda aholining moliyaviy savodxonligi kabi omillar ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, mijozlarning tezkor, qulay, xavfsiz va individual ehtiyojlariga mos xizmatlarga bo'lgan talabi banklarni an'anaviy xizmat ko'rsatish modelidan raqamli va mijozlarga yo'naltirilgan modelga o'tishga undamoqda. Jahon bank sektorida sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar va avtomatlashtirish texnologiyalaridan foydalanish ham ushbu jarayonning muhim tendensiyalaridan biriga aylanmoqda.

O'zbekiston sharoitida ham moliyaviy xizmatlar bozorini rivojlantirish bank tizimini isloh qilish, xususiy banklar rolini oshirish, raqamli xizmatlarni kengaytirish va moliyaviy inklyuziyani kuchaytirish bilan chambarchas bog'liq. Xalqaro valyuta jamg'armasi O'zbekiston moliya tizimida so'nggi yillarda sezilarli o'sish va institutsional islohotlar amalga oshirilganini qayd etadi. Shu sababli moliyaviy xizmatlar bozorining rivojlanish tendensiyalarini hamda unga ta'sir etuvchi omillarni tizimli o'rganish tijorat banklarining raqobatbardoshligi va xizmatlar samaradorligini oshirish uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Mazkur tadqiqotda moliyaviy xizmatlar bozorining asosiy rivojlanish tendensiyalari aniqlanib, ularga ta'sir etuvchi iqtisodiy, institutsional, texnologik va ijtimoiy omillar tahlil qilinadi.

Moliyaviy xizmatlar bozori zamonaviy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo'lib, aholining, tadbirkorlik subyektlarining va davlatning moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishda alohida ahamiyatga ega. Ushbu bozor orqali jamg'armalarni iqtisodiyotga yo'naltirish, kreditlash, to'lovlarni amalga oshirish,

investitsiyalarni moliyalashtirish, risklarni boshqarish hamda pul mablag'larining samarali harakatini ta'minlash imkoniyati yaratiladi. Moliyaviy xizmatlarning rivojlanishi iqtisodiy faollikni rag'batlantirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va aholi farovonligini oshirish bilan bevosita bog'liq. Jahon banki ham moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini iqtisodiy o'sish va kambag'allikni qisqartirishning muhim omillaridan biri sifatida baholaydi.

Bugungi kunda moliyaviy xizmatlar bozorining rivojlanishida raqamlashtirish va fintech texnologiyalari asosiy tendensiyalardan biriga aylanmoqda. Mobil banking, internet-banking, elektron to'lovlar, raqamli hamyonlar, masofaviy identifikatsiya va onlayn kreditlash kabi xizmatlar an'anaviy bank xizmatlarining shakli va mazmunini o'zgartirmoqda. Jahon miqyosida raqamli moliyaviy xizmatlar moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirish, operatsiyalar xarajatlarini kamaytirish va xizmatlar tezkorligini oshirishga yordam bermoqda. Shu bilan birga, raqamlashtirish kiberxavfsizlik, ma'lumotlarning maxfiyligi, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish va moliyaviy barqarorlik bilan bog'liq yangi xatarlarni ham yuzaga keltirmoqda.

Moliyaviy xizmatlar bozorining yana bir muhim tendensiyasi moliyaviy inklyuziyaning kengayishi hisoblanadi. Jahon bankining Global Findex 2025 ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda dunyo bo'yicha kattalarning 79 foizi bank yoki mobil pul hisobvarag'iga ega bo'lgan. Bu ko'rsatkich 2021-yildagi 74 foizdan yuqori bo'lib, raqamli texnologiyalar moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirayotganini ko'rsatadi.

O'zbekistonda ham moliyaviy xizmatlar bozori jadal rivojlanmoqda. Mamlakat moliya sektorida bank xizmatlari asosiy o'rinni egallab, raqamli to'lovlar, mobil bank xizmatlari va fintech kompaniyalari faoliyati kengaymoqda. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonda moliyaviy sektor 2017-yildan buyon sezilarli o'sish sur'atlarini namoyish etgan va bank aktivlari moliya sektori aktivlarining asosiy qismini tashkil etadi. Shu bilan birga, raqamli to'lovlardan foydalanishni yanada kengaytirish va kichik hamda o'rta biznesning moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilash muhim vazifa bo'lib qolmoqda.

Moliyaviy xizmatlar bozorining rivojlanishiga makroiqtisodiy barqarorlik, inflyatsiya va foiz stavkalari, aholi daromadlari, texnologik taraqqiyot, raqobat muhiti, qonunchilik va tartibga solish tizimi, moliyaviy savodxonlik hamda iste'molchilar ishonchi kabi ko'plab omillar ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli mazkur mavzuni o'rganishda bozorning nafaqat mavjud holatini, balki uning rivojlanish tendensiyalarini va ushbu jarayonni belgilovchi omillarni kompleks tahlil qilish muhim hisoblanadi.

Moliyaviy xizmatlar bozori iqtisodiyotning barqaror ishlashini ta'minlovchi muhim infratuzilmaviy tizimlardan biri bo'lib, uning rivojlanishi moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishi, investitsion jarayonlarning kengayishi, tadbirkorlik faoliyatining qo'llab-quvvatlanishi va aholi farovonligining oshishiga xizmat qiladi. Tadqiqot natijasida moliyaviy xizmatlar bozori faqat bank kreditlari yoki depozit operatsiyalaridan iborat emasligi, balki to'lov, hisob-kitob, investitsiya, sug'urta, valyuta, elektron va boshqa innovatsion xizmatlarni ham qamrab oluvchi keng tizim ekanligi aniqlandi.

Bozor rivojlanishining eng muhim tendensiyalaridan biri raqamlashtirishning jadallashuvi hisoblanadi. Mobil ilovalar, internet-banking, elektron to'lovlar, raqamli hamyonlar, masofaviy identifikatsiya va avtomatlashtirilgan kreditlash xizmatlari moliyaviy xizmatlarning an'anaviy modelini o'zgartirmoqda. Raqamli texnologiyalar xizmat ko'rsatish tezligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va geografik jihatdan cheklangan mijozlarni moliyaviy tizimga jalb qilish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, fintech rivojlanishi moliyaviy bozor chegaralarining o'zgarishiga va banklar bilan texnologik kompaniyalar o'rtasidagi raqobatning kuchayishiga olib kelmoqda.

Ikkinchi muhim tendensiya — moliyaviy inklyuziyaning kengayishi. Raqamli hisobvaraqlar va mobil moliyaviy xizmatlarning rivojlanishi ilgari bank xizmatlaridan yetarli darajada foydalana olmagan aholi qatlamlarini moliya tizimiga jalb qilish imkonini bermoqda. Shu sababli moliyaviy xizmatlar bozorining kelajakdagi rivojlanishi nafaqat xizmatlar hajmining ortishi, balki ularning aholining barcha qatlamlari uchun qulay, arzon va xavfsiz bo'lishi bilan ham belgilanadi. Jahon banki raqamli moliyaviy xizmatlarni moliyaviy inklyuziya va iqtisodiy rivojlanishning muhim vositasi sifatida ko'rsatadi.

O'zbekiston sharoitida moliyaviy xizmatlar bozorining rivojlanishida bank sektorini modernizatsiya qilish, davlat ulushini kamaytirish, xususiy banklar va fintech kompaniyalari o'rtasida raqobatni kuchaytirish, zamonaviy to'lov infratuzilmasini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Mamlakatda moliyaviy sektorni isloh qilish jarayonlari davom etayotgan bo'lsa-da, kreditlardan foydalanish imkoniyatlari, raqamli to'lovlarning ommalashuvi va kichik biznesni moliyalashtirish bo'yicha hali foydalanilmagan imkoniyatlar mavjud.

Moliyaviy xizmatlar bozorining rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy, institutsional, texnologik va ijtimoiy guruhlariga ajratish mumkin. Inflyatsiya, foiz stavkalari va aholi daromadlari xizmatlarga bo'lgan talabni belgilasa, qonunchilik va tartibga solish tizimi bozor ishtirokchilarining faoliyatiga ta'sir qiladi. Texnologik taraqqiyot xizmatlarning shakli va yetkazib berish kanallarini o'zgartiradi, moliyaviy savodxonlik esa aholining ushbu xizmatlardan samarali foydalanish darajasini belgilaydi.

Shu bilan birga, moliyaviy xizmatlar bozorining raqamli transformatsiyasi bilan birga kiberxavfsizlik, iste'molchilarni himoya qilish, ma'lumotlar maxfiyligi, ortiqcha qarzdorlik va operatsion risklar kabi muammolar ham kuchaymoqda. Shuning uchun innovatsiyalarni rag'batlantirish bilan bir qatorda moliyaviy barqarorlik va iste'molchilar manfaatlarini himoya qiluvchi samarali tartibga solish mexanizmlarini shakllantirish zarur.

Umuman olganda, kelgusida moliyaviy xizmatlar bozorining rivojlanishi raqamlashtirish, moliyaviy inklyuziya, raqobatning kuchayishi, xizmatlarning individuallashtirilishi va moliyaviy texnologiyalarning kengayishi bilan tavsiflanadi. O'zbekiston uchun ushbu tendensiyalardan samarali foydalanish iqtisodiyotning moliyaviy ta'minotini yaxshilash, tadbirkorlikni rivojlantirish va aholining moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Moliyaviy xizmatlar bozorining barqaror va samarali rivojlanishini ta'minlash uchun quyidagi yo'nalishlarni ustuvor deb hisoblash mumkin:

raqamli moliyaviy infratuzilmani rivojlantirish va mobil hamda internet-banking xizmatlarining qamrovini kengaytirish;

banklar va fintech kompaniyalari o'rtasidagi raqobatni kuchaytirish, innovatsion moliyaviy mahsulotlarni bozorga tezroq olib chiqish uchun qulay sharoit yaratish;

moliyaviy inklyuziyani kengaytirish, ayniqsa, kam daromadli aholi, qishloq aholisi va kichik biznes subyektlarining moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini oshirish;

kredit axboroti tizimini takomillashtirish va zamonaviy skoring texnologiyalaridan foydalanish orqali kredit olish imkoniyatlarini kengaytirish bilan birga kredit risklarini kamaytirish;

moliyaviy savodxonlikni oshirish, aholiga kredit, jamg'arma, investitsiya va raqamli to'lovlardan xavfsiz foydalanish bo'yicha amaliy bilimlar berish;

iste'molchilar huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini kuchaytirish, moliyaviy mahsulotlarning shartlari va komissiyalarini yanada shaffof qilish;

kiberxavfsizlik va ma'lumotlarni himoya qilishni kuchaytirish, raqamli xizmatlar kengayishi bilan bog'liq firibgarlik va texnologik xatarlarning oldini olish;

moliyaviy xizmatlar bozorida innovatsiyalar va moliyaviy barqarorlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash uchun nazorat va tartibga solish mexanizmlarini zamonaviy texnologiyalarga moslashtirish lozim.